

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
Юридичний інститут

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЧИН- НОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Збірник наукових статей
Випуск XX

м. Івано-Франківськ, 2008

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

УДК 331.4

Виробнича діяльність в аграрному секторі економіки характеризується істотними організаційними і технологічними особливостями, що повинні знаходити адекватне відображення у державній аграрній політиці та національному законодавстві. Існування великого кола професійних ризиків у сфері сільськогосподарського виробничого процесу пов'язане із специфікою його організації, а саме з використанням природних ресурсів у виробничій діяльності; залежністю виробничого процесу від природно-кліматичних умов; сезонністю сільськогосподарського виробництва; нерівномірною завантаженістю працівників протягом року; розривністю робочого дня у працівників окремих професій; розпороченістю працюючих по великій території тощо. Усе це засвідчує необхідність запровадження спеціальних законодавчих вимог з охорони та безпеки праці у сільськогосподарському виробництві.

Проблем законодавчого регулювання охорони праці в сільськогосподарських підприємствах частково торкалися у своїх працях В.З.Янчук, Н.І.Титова, О.О.Погрібний, В.П.Жушман, В.Ю.Уркевич, О.А.Мірошниченко та деякі інші автори. Проте розвиток міжнародно-правового регулювання трудових відносин та потреба в гармонізації національного законодавства з питань охорони праці зумовлює необхідність обґрунтування подальших напрямів розвитку законодавства про охорону праці в сільськогосподарських підприємствах.

Метою статті є комплексний аналіз сучасного законодавчого регулювання охорони праці у сільському господарстві та визначення перспектив його розвитку.

Як зазначається в аграрно-правовій літературі, організація охорони праці у сільському господарстві включає комплекс заходів із державного регулювання охорони здоров'я працівників АПК, забезпечення основних вимог законодавства з охорони праці безпосередньо на підприємствах, додержання кожним працівником правил і норм з охорони праці [1, с.341].

Вихідні засади законодавчого регулювання охорони праці на всіх підприємствах, установах та організаціях визначаються Конституцією України. У частині 4 статті 43 Конституції України закріплено важливе

конституційне положення про те, що «кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці» [2]. Механізм реалізації цієї конституційної норми визначений на законодавчому рівні Кодексом законів про працю України [3] та Законом України «Про охорону праці» [4].

Глава XI Кодексу законів про працю [3] України визначає загальні вимоги щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці на всіх підприємствах, в установах організаціях, закріплює обов'язки роботодавців та працівників з питань охорони праці на підприємствах. Як вірно зазначає В.Ю.Уркевич, законодавство України в галузі охорони праці повністю поширюється на працю членів сільськогосподарських підприємств [5, с.375].

Згідно із статтею 161 Кодексу законів про працю України власник або уповноважений ним орган розробляє за участю професійних спілок і реалізує комплексні заходи щодо охорони праці відповідно до Закону України «Про охорону праці». Кодексом законів про працю України передбачено також прийняття державних міжгалузевих та галузевих нормативних актів про охорону праці, що розробляються органами державного нагляду за охороною праці за участю інших державних органів і професійних спілок у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (стаття 157 КЗпП України).

У проєкті Трудового кодексу України теж визначено загальні вимоги щодо охорони праці на підприємствах, в установах та організаціях. Глава 9 зазначеного проєкту майже відтворює існуючі законодавчі положення щодо прав та обов'язків роботодавців та працівників у сфері охорони праці, не спеціалізуючи їх з урахуванням галузевої належності чи виду діяльності підприємств [6].

Закон України від 14.10.1992 р. «Про охорону праці» [4] визначає порядок реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. При визначенні сфери дії Закону встановлено, що він поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та на всіх працюючих (стаття 2 Закону України «Про охорону праці»). Таким чином, нормативні приписи, вміщені в Законі, підлягають застосуванню і в сільськогосподарських підприємствах.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про охорону праці» охорона праці визначається як система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та

засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Верховною Радою України 1 квітня 2009 р. було ратифіковано Конвенцію Міжнародної організації праці N 184 2001 року про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві [7], у зв'язку з чим національне законодавство з питань охорони праці у сільському господарстві потребує гармонізації з вимогами цього міжнародно-правового акта.

Для цілей Конвенції термін "сільське господарство" охоплює сільськогосподарську та лісівницьку діяльність, здійснювану на сільськогосподарських підприємствах, у тому числі рослинництво, лісівництво, тваринництво, розведення комах, первинну переробку продукції рослинного й тваринного походження власником підприємства чи від його імені, а також використання та обслуговування механізмів, устаткування, пристосувань, інструментів і сільськогосподарських агрегатів, зокрема будь-які технологічні процеси, зберігання, операції чи транспортування на сільськогосподарському підприємстві, які безпосередньо пов'язані із сільськогосподарським виробництвом [8].

Відповідно до статті 4 Конвенції Міжнародної організації праці про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві [8] держави-члени Конвенції розробляють, утілюють у життя й періодично переглядають погоджену національну політику в галузі безпеки та гігієни праці в сільському господарстві. Ця політика має на меті недопущення нещасних випадків і шкоди здоров'ю, які є результатом роботи, пов'язані з роботою чи відбуваються під час роботи, шляхом усунення чи зведення до мінімуму ризиків чи управління ними у виробничих умовах сільського господарства.

Конвенцією також передбачено, що національними нормативно-правовими актами: призначається компетентний орган, відповідальний за впровадження політики та спостереження за проведенням у життя національних нормативно-правових актів з питань безпеки та гігієни праці в сільському господарстві; визначаються права та обов'язки роботодавців і працівників стосовно безпеки а гігієни праці в сільському господарстві; створюються механізми міжгалузевої координації між відповідними органами та організаціями для сільськогосподарської галузі, а також визначаються їхні функції та обов'язки, беручи до уваги їхнє взаємне доповнення та національні умови й практики.

Згідно з вимогами Конвенції у національному законодавстві з питань охорони праці повинні бути закріплені основні права працівників сільського господарства, що визначаються ст. 8 Конвенції: отримувати інформацію й консультації з питань безпеки та гігієни праці, у тому числі стосовно ризиків, пов'язаних з новими технологіями; брати участь у

вживанні та перегляді заходів з безпеки та гігієни праці й обирати згідно з національним законодавством і практикою представників з охорони та гігієни праці й представників до комітетів з охорони та гігієни праці; уникати небезпеки, пов'язаної з їхньою роботою, коли в них є досить вагомі підстави вважати, що існує неминуча й серйозна загроза для їхньої безпеки та здоров'я, про що вони негайно інформують свого керівника.

На сьогодні чинне законодавство з питань охорони праці потребує приведення у відповідність до міжнародно-правових актів. З цією метою, зокрема О.А.Мірошниченко, пропонує закріпити у Кодексі законів про працю України обов'язки роботодавця щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці на робочому місці працівника до укладення трудового договору, інформування працівника про умови праці та техніку безпеки праці під час укладення трудового договору та ін. [9, с.10].

Крім того, на виконання статті 4 Конвенції Міжнародної організації праці про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві на законодавчому рівні повинні бути визначені основні засади державної політики в галузі безпеки та гігієни праці в сільському господарстві.

Зараз принципи державної політики з питань охорони праці і профілактики виробничого травматизму в аграрному секторі економіки визначаються підзаконним нормативно-правовим актом – Концепцією з організації охорони праці в аграрному секторі економіки в нових умовах господарювання, затвердженою наказом Міністерства аграрної політики України від 15.09.2000 р. №152 [10].

Відповідно до розділу 4 Концепції державна політика в аграрному секторі економіки в питаннях охорони праці і профілактики виробничого травматизму базується на принципах: комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі міжнародних стандартів, національних, державних та галузевих програм з урахуванням інших напрямків економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони довкілля; використання економічних методів управління охороною праці; удосконалення системи управління охороною праці в аграрному секторі економіки; організації навчання керівників і працівників підприємств з питань охорони праці; забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та об'єднань громадян у вирішенні проблем охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці; співробітництва і проведення консультацій між власниками та працівниками при прийнятті рішень з охорони праці; міжнародного співробітництва в питаннях охорони праці, використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці; сприяння місцевим органам виконавчої влади

та органам місцевого самоврядування у створенні на добровільних засадах недержавних формувань з охорони праці та ін.

Слід також зазначити, що 11.05.2006 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України N269-р затверджено Концепцію Загальнодержавної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2006-2011 роки [11], яка мала би стати основою для розробки відповідного законодавчого акта. Проте, на наш погляд, спеціальні вимоги щодо охорони праці у сільському господарстві повинні знайти віддзеркалення у державній політиці з цих питань та закріплюватися в окремому законодавчому акті. Це сприятиме приведенню національного законодавства у відповідність до вимог міжнародно-правових актів, зокрема, Конвенції Міжнародної організації праці N 184 про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві.

Важливе значення у правовому забезпеченні охорони праці у сільському господарстві належить і підзаконним нормативно-правовим актам. Так, у сільськогосподарських підприємствах, що налічують 50 і більше працівників, для організації виконання правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних, лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям у процесі праці створюються служби охорони праці. Їх правове становище визначається Типовим положенням про службу охорони праці, затвердженим наказом Державного комітету з нагляду за охороною праці №255 від 15.11.2004 р. [12].

На підприємствах аграрного сектора економіки з метою забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні будь-яких питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища можуть також створюватися постійно діючі консультативно-дорадчі органи – комісії з питань охорони праці. Особливості правового становища таких комісій визначені Типовим положенням про комісію з питань охорони праці підприємства, затвердженим наказом Державного комітету з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду № 55 від 21.03.2007 р. [13].

Істотну роль у правовому забезпеченні охорони праці мають також галузеві правила та інструкції з охорони праці, що затверджуються центральними органами державної виконавчої влади. Так, особливі умови щодо охорони і безпеки праці для основних галузей сільськогосподарського виробництва і видів діяльності в аграрному секторі економіки визначаються Збірником примірних інструкцій з охорони праці для працівників під час виконання робіт у рослинництві від 15.12.1999 [14], Збірником примірних інструкцій з охорони праці під час виконання загальнопромислових робіт у сільському господарстві від 23.10.2000 р. [15], Правилами охорони праці у птахівництві від 06.10.2008 р. [16], Правилами

ми охорони праці у тваринництві від 06.12.2004 р. [17-18] та іншими підзаконними нормативно-правовими актами спеціалізованого характеру.

Спеціальні вимоги та зобов'язання щодо охорони праці вміщені і в Галузевій угоді між Міністерством аграрної політики України, галузевими об'єднаннями підприємств та Профспілкою працівників агропромислового комплексу [19].

Особливе значення для регулювання відносин з охорони праці у сільському господарстві мають колективні договори. Відповідно до ст.13 Кодексу законів про працю України [3], ст.7 Закону України «Про колективні договори і угоди» [20] зміст колективного договору включає взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, в тому числі й щодо умов і охорони праці. Крім того, згідно із статтею 161 Кодексу законів про працю України план заходів щодо охорони праці включається до колективного договору.

Таким чином, сучасне законодавче регулювання охорони праці у сільському господарстві забезпечується ієрархічною системою нормативно-правових актів трудового та аграрного законодавства різної юридичної сили. Подальше вдосконалення нормативно-правового регулювання охорони і безпеки праці в аграрному секторі економіки повинно передбачати визначення і затвердження на законодавчому рівні основних засад державної політики в галузі безпеки та гігієни праці у сільському господарстві, подальшу гармонізацію національного законодавства із вимогами міжнародно-правових актів, а також поглиблення спеціалізації правового регулювання відносин з охорони праці в аграрному секторі як на загальнодержавному, так і на галузевому та локальному (внутрішньогосподарському) рівнях.

Напрямом подальших наукових розробок зазначених проблем мало би стати, на наш погляд, теоретичне обґрунтування структури та змісту нормативно-правових актів аграрного законодавства України з питань охорони праці у сільському господарстві.

1. Порадник керівникові сільськогосподарського підприємства: Навчальний і науково-практичний посібник [Янчук В.З., Ващук К.Т., Гласова О.В., Дмитренко Е.С. та ін.]; за ред. А.П.Гетьмана, В.З.Янчука. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 624 с.
2. Конституція України [прийнята 28.06.1996 р.; за станом на 08.12.2004 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст.141.
3. Кодекс законів про працю України [прийнятий 10 грудня 1971 р.; за станом на 16.02.2010 р.] // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до №50. – Ст. 375.
4. Про охорону праці: Закон України N 2694-XII [прийнятий 14.10.1992 р.; за станом на 01.01.2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - №49.

– Ст.668.

5. Уркевич В.Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин [Монографія] / Уркевич В.Ю. – Х.: Харків юридичний, 2007. – 496 с.
6. Проект Трудового кодексу України №1108 від 04 грудня 2007 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законотворча діяльність Верховної Ради України // Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30947
7. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці N 184 2001 року про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві Закон України № 1216-VI [прийнятий 01.04.2009 р.; за станом на 01.04.2009 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 2009. - №32-33. – Ст.492.
8. Конвенція 2001 року про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві (№184): Конвенція Міжнародної організації праці від 21.06.2001 р. №184 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_504
9. Мірошниченко О.А. Правове регулювання трудових відносин у галузі сільського господарства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.05 / О.А. Мірошниченко; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2008. — 18 с.
10. Про Концепцію з організації охорони праці в аграрному секторі економіки в нових умовах господарювання: Наказ Міністерства аграрної політики України N 182 від 15.09.2000 // НАУ. Законодавство України // Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.270.0>
11. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2006-2011 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 травня 2006 р. N 269-р // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=269-2006-%F0>
12. Про затвердження Типового положення про службу охорони праці: наказ Державного комітету з нагляду за охороною праці №255 від 15.11.2004 р. [за станом на 29.10.2007 р.] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1526-04>
13. Про затвердження Типового положення про комісію з питань охорони праці підприємства: наказ Державного комітету з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду № 55 від 21.03.2007 р. [за станом на 18.11.2007 р.] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0311-07>
14. Про затвердження Збірника примірних інструкцій з охорони праці для працівників під час виконання робіт у рослинництві: Наказ Міністерства агропромислового комплексу України N 368 від 15.12.1999 р. // НАУ. Законодавство України // Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.1547.0>
15. Про затвердження Збірника примірних інструкцій з охорони праці під час виконання загальнопромислових робіт у сільському господарстві: Наказ Міністерства аграрної політики України N 207 від 23.10.2000 р. // НАУ. Законо-

- давство України// Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.360.0>
16. Про затвердження Правил охорони праці у птахівництві: Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду №213 від 06.10.2008 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1067-08>
 17. Про затвердження Правил охорони праці у тваринництві. Велика рогата худоба: Наказ Державного комітету з нагляду за охороною праці N 268 від 06.12.2004 р. // НАУ. Законодавство України// Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1092.264.0>
 18. Про затвердження Правил охорони праці у тваринництві. Свинарство: Наказ Державного комітету з нагляду за охороною праці N 269 від 06.12.2004 р. // НАУ. Законодавство України // Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1092.270.0>
 19. Галузева угода між Міністерством аграрної політики України, галузевими об'єднаннями підприємств та Профспілкою працівників агропромислового комплексу на 2006-2008 роки від 2 березня 2006 р. / Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України // Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?2510>.
 20. Про колективні договори і угоди: Закон України № 3356-ХІІ [прийнятий 01.07.1993 р.; за станом на 07.05.2008 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №36. – Ст.361.

Багай Н.О.

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.

Стаття присвячена аналізу сучасного законодавчого регулювання охорони праці у сільському господарстві. Досліджено особливості охорони праці працівників та членів сільськогосподарських підприємств та обґрунтовано висновок про необхідність їх врахування у нормативно-правових актах аграрного законодавства. Визначено напрями розвитку національного законодавства про охорону праці у сільському господарстві.

Ключові слова: охорона праці, безпека праці, трудові відносини, сільськогосподарське підприємство, аграрне законодавство.

Багай Н.О.

РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ОБ ОХРАНЕ ТРУДА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ.

Статья посвящена анализу современного законодательного регулирования охраны труда в сельском хозяйстве. Исследованы особенности охраны труда работников и членов сельскохозяйственных предприятий и обоснован вывод о необходимости их учета в нормативно правовых актах аграрного законодательства. Определены направления развития национального законодательства об охране труда в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: охрана труда, безопасность труда, трудовые отношения, сельскохозяйственное предприятие, аграрное законодательство.

Bagay N.O.

DEVELOPMENT OF LEGISLATION ABOUT A LABOUR PROTECTION IN AGRICULTURE.

The article is devoted to the analysis of the modern legislative adjusting of labour protection in agriculture. It investigates the features of labour protection of workers and members of agricultural enterprises and the conclusion about the necessity of their account for normatively legal acts of agrarian legislation is grounded. It determines directions of development of national legislation about a labour protection in agriculture.

Keywords: labour protection, safety of labour, labour relations, agricultural enterprise, agrarian legislation.